

preiskal vso zadevo na licu mesta, zlasti v maticah farnega arhiva v Moravčah, in na podlagi tega preiskavanja je izdal v „Izvestjih muzejskega društva“ l. 1902. (torej ob 100letnici Vegove smrti) spis „Slovensko pokoljenje Jurija barona Vega“. S tem delom je dokazal Hauptmann s podatki iz župnijskih matic, da je „Vega čiste slovenske krvi,“ ga je rešil našemu narodu in s tem pridobil največ zaslug zanj. Dne 19. febr. letos je tudi v dunajskem „Vaterlandu“ objavil te podatke.

„Deutsches Volksblatt“ od 26. septembra 1903. je prinesel listek „Ob 100letnici Vegove smrti“; po vsem sklepamo, da je izšel izpod peresa dr. Vrečkota, ki pa več ne trdi, da je Vega Španec.

J. Bedének si je l. 1891. stavil nalogo, da s historičnim romanom „Od pluga do krone“ oživi spomin na slavnega junaka-učenjaka mej prostim narodom, kar pa se mu žal ni prav posrečilo, ker se je pri Kleinmayrju tiskana, draga knjiga — premalo razširila.

Zelo zvest Vegov življenjepisec, goreč branitelj in razširjevalec njegove slave je stotnik Fridolin Kavčič. Iz njegovega spretnega in plodovitega peresa izvira daljši Vegov življenjepis v listu „Organ der militärwissenschaftlichen Vereine“ l. 1886., ki je bil tudi posebej natisnjen. Tu brani Kavčič nasproti dr. Hirtenfeldu in Vrečkotu Vegovo slovensko pokoljenje. Da ta obramba ni ravno nepotrebna, priča dejstvo, da se je napačna trditev že imenovanih Vegovih biografov precej razširila posebno v vojaških krogih. Ko je nekemu zelo visokemu dostojanstveniku član odbora za Vegov spomenik izročil prošnjo za podporo, je dejal ta z vso gotovostjo: „Vega je bil vendar Španec!“

Da bi posebno med svojimi tovariši še bolj zbudil zanimanje in navdušenje za pogumnega junaka in učenjaka svetovne slave, je objavil Fr. Kavčič ob stoletnici Vegove smrti v vojaškem listu „Reichswehr“ (29. sept. 1902) kratek jednat životopis, katerega sklepa z besedami: „Ali bi ne bil že čas, da spomin velikega avstrijskega učenjaka proslavimo s tem, da mu postavimo dostojen spomenik?“

V „Leipziger Illustr. Zeitung“ (št. 10 l. 1902) je Kavčič objavil Vegovo podobo po bakrorezu in kratek življenjepis. Večkrat se je obrnil na društva in posameznike v domovini, naj bi začeli delovati na to, da se postavi spomenik odličnemu Slovencu. Toda brez uspeha! Ko so v Moravčah lansko leto pripravljali Vegovo slavnost in hkrati osnovali krajevni odbor, ki naj bi nabiral darove za skromen spomenik v domačem kraju, se je precej oglasil Kavčič.

Začel je s podvojeno silo delovati za Vegov spomenik. V vseh večjih nemških listih je objavil Vegov življenjepis in priobčil krajše notice o njem ali o gibanju za spomenik, n. pr. v „Vaterland“,

„Politik“, „Reichspost“, „Reichswehr“, „Armeeztg.“, „N. Wr. Journal“, „Fremdenblatt“ in drugod. „Leipziger“ in „Wiener Illustrierte Zeitung“ sta prinesli podobo Vegovega kipa v idrijski realki, „Wiener Bilder“ pa Vegov dom z njegovo podobo. Posebno je častno, da je Fr. Kavčič v vseh listih poudarjal, da je bil Vega sin revnega slovenskega kmetovalca.

Kavčič je ubral pravo pot, ko je začel po dnevnih razširjati Vegovo slavo, ker današnji nervozni, površni, hitro naprej drveči svet se vedno manj briga za učene razprave in znanstvene liste; vsakdanje časopisje mu je navadna hrana.

Naj omenim še P. pl. Radicsa spis o Vegu v „Slovanu“ (oktobra 1903), prof. Pirnatovega v „Zvončku“, „Slovenca“, ki je že mnogo poročal o Vegu, in predavanje prof. dr. Stumpf a o Vegu v dunajski „Leonovi družbi“.

Martin Škerjanec.

Dr. Ivan Zlatoust Mitterrutzner.

Med Nemci je malo mož, ki nas Slovence bliže poznajo in objektivno presojujejo naše težnje. Še manj je takih, ki čuvstevujejo z nami. Na prste pa lahko seštejemo vse, ki se tudi zanimajo za naš jezik in ga govore. Tak redek, odkritosrčen prijatelj slovenskega naroda je bil pokojni dr. Ivan Zlatoust Mitterrutzner. Poznal nas je in naše težnje, učil se našega jezika in se mu kolikor toliko priučil. Odkar je umrl kanonik Luka Jeran, smo pozabili nanj. Še celo ob smrti (15. aprila 1903) se ga nismo spominjali. Pred kratkim pa je izšel mičen življenjepis tega znamenitega moža, ki nas je iznova opozoril na dolžnost, da se ga — četudi pozno — spominjamo na tem mestu.¹⁾

Josip Mitterrutzner se je rodil 30. majnika 1818 v precej imoviti kmetiški hiši pri Briksnu na Tirolskem. Po zgodnji očetovi smrti sta skrbela zanj blaga mati in stric, duhovnik Feliks Forer. Bistroumnega dečka pošljeta v šolo. Gimnazijo je obiskoval z izvrstnim uspehom v Briksnu, modroslovje je poslušal v Inomostu, bogoslovje pa zopet v Briksnu. L. 1842. je vstopil k redovnikom-kanonikom (regulierte Chorherren) v samostan Neustift pri Briksnu in dobil redovno ime Ivan Zlatoust. L. 1846. je bil promoviran v Rimu doktorjem bogoslovja. S šolskim l. 1846/17 je vstopil kot profesor na gimnazijo v Briksnu in ostal na zavodu (od l. 1873. dalje kot vodja) do 1891. Tedaj je vstopil v pokoj in živel pri sobratih v samostanu do smrti.

¹⁾ Aus dem Schatze der Erinnerungen eines glücklichen Menschen. Eine Autobiographie des hochwürdigen Herrn Dr. Johannes Chrysostomus Mitterrutzner, veröffentlicht und ergänzt von Eduard Jochum. Brixen 1903. Wegers Buchhandlung.

Kot šolnik, ki je služboval toliko časa v enem kraju, na istem zavodu, je imel Mitterrutzner na videz tiho, mirno življenje.

Pravim, na videz, zakaj Mitterrutzner je napolnil preprosti okvir svojega življenja z bogato vsebino. Njegov duh je bil nenavadno gibek in živahen. Srečo je imel, da si je že kot mladenič pridobil mnogo vplivnih znancev in prijateljev. Velik dobrotnik mu je bil Vincencij Tizzani, škof v Terni na Laškem, pozneje patriarh latinskega obreda v Antiohiji. Veliki škofje sorojaki, Gasser, Rudigier, Fessler, so mu bili zaščitniki in prijatelji. Že izza mladosti je v počitnicah rad prijel za potno palico in šel gledat v božji svet in obiskavat mnogobrojne znance. Često je obiskal večno mesto Rim, dvakrat se je ondi mudil dalj časa. L. 1848. je videl izvolitev papeža Pija IX. Najlepši list v knjigi spominov pa je bilo njegovo bivanje v Rimu za časa vatikanskega zbora. Sam pravi: „An der Quelle saß der Knabe.“ Zborov tajnik, neutrudni škof Fessler, si ga je izbral za osebnega tajnika in kot tak je imel priliko v bližini opazovati ono toli zanimivo in važno zborovanje. Papež Pij IX. ga je visoko cenil, tudi Leon XIII. ga je sprejel jako ljubeznivo l. 1888. Poznal je njegove zasluge in vrline.

Mitterrutzner je bil velik učenjak, pred vsem spreten jezikoslovec. Vsega skupaj se je učil in kolikor toliko znal in rabil 18 jezikov. Ti jeziki so: nemški, grški, latinski, laški, francoski, španski, portugalski, badiotski (romansko narečje v nekaterih tirolskih dolinah), hebrejski, arabski, sirski, haldejski, angleški, nizozemski, barski, dinka-jezik, danski in — slovenski. V nekaterih jezikih je dosegel veliko dovršenost. Tako je obdelal znanstveno badiotski jezik in priobčil: „Die rhätoladinischen Dialekte in Tirol und ihre Lautbezeichnung.“ Naš Miklošič je to razpravo jako hvalil. Še večjo pozornost sta zbudili deli: „Die Dinkasprache in Zentral-Afrika“ in „Die Sprache der Bari in Zentral-Afrika“, slovnici s slovarjem. Slavni jezikoslovec Max Müller v Oxfordu je bil posebno vesel teh Mitterrutznerjevih študij. Ko je Mitterrutzner bival v Rimu, je občeval z nedosežnim poliglotom kardinalom Mezzofantjem, zato ga je pa po pravici imenoval ob smrti neki nemški list „den letzten Schüler Mezzofantis“.

Poleg jezikoslovja je Mitterrutzner nad vse gorel za misijone. Pri srcu mu je bila posebno Osrednja Afrika. Ta misijon, drag in znan tudi nam Slovincem, je podpiral od početka ustanovitve pa do konca svojega življenja z vso silo svojega bogatega duha. Našemu rojaku Knobleharju je postavil lep spominek v spisu „Dr. Ignaz Knoblehar, Provikar der kath. Mission in Zentral-Afrika.“ Po Knobleharju se je seznanil tudi z nami Slovenci. Prišlo pa je to tako-le.

Knobleharja je spoznal že v Rimu. Leta 1851. je prišel Knoblehar, tedaj že apostolski provikar v

Osrednji Afriki, v Briksen, da bi ondi vpeljal Marijino družbo v prid misijonu v Afriki. Mitterrutzner je spremljal Knobleharja in nabrala sta precejšnjo vsoto denarja. Knoblehar je zapustil trajen spomin na Tirolskem. Še pet let pozneje je tridentski škof Tschiederer omenil Mitterrutznerju: „Wir Seelsorger in Europa sind solchen Männern gegenüber wahre Stubenhocker.“ Mitterrutzner pa je odslej ostal v najtesnejši zvezi z afriškim misijonom. Leta 1856 je več misijonarjev celo spremljal v Aleksandrijo in potem seboj vzel 8 zamorskih dečkov, da jih odgosti v Evropi za misijon. Dva izmed dečkov je prevzel od njega v Trstu Luka Jeran. Odslej sta si ostala z Jeranom dobra znanca. Ko je bil Mitterrutzner leta 1866 odlikovan z redom Franca Jožefa, je napisal Jeran o slavljencu kratko črtico v „Zgodnji Danici“ in list poslal na Tirolsko. Mitterrutzner se zahvali in omeni, da žalibog ne razume jezika. Takoj mu pošlje Jeran slovensko slovnico in Janežičev slovar. Kmalu se je Mitterrutzner priučil toliko slovenščini, da je razumel „Zgodnjo Danico“. Bilo mu je to toliko lažje, ker se je že kot gimnazijec v Briksnu od hrvaškega narednika učil na jako preprost način hrvaščine. Učitelj je namreč vzel košček papirja in napisal nanj hrvaške besede in rekla. Drugo pot je potem izprašal učenca, mu iznova napisal stavkov, učenec pa je nagradil učitelja z rakijo in slanino. Leta 1867. je obiskal Mitterrutzner Ljubljano in dragega prijatelja Jerana. Ostal je tu 6 dni in šel tudi z Jeranom na novo mašo v Poljane. Če se ne motim, je tedaj primiciral župnik Jereb. Slovenščina pa je zanimala Mitterrutznerja še naprej. V izveštjih briksenske gimnazije je priobčil leta 1879 jako zanimivo razpravo „Slavisches aus dem östlichen Pustertale“. Ko je leta 1893. praznoval petdesetletnico mašništva in ga je pri obedu počastil tudi tedaj v Briksnu bivajoči knezoškof ljubljanski Misija, je učeni slavljeneц nazdravil visokemu gostu v slovenskem jeziku in končal napitnico s trikratnim „živio“.

Mitterrutznerja sem videl slučajno leta 1896. v Briksnu. Ko je izvedel, da sem Slovenec, me je veselo pozdravil: „Dober dan“. Pripovedoval mi je posebno o rajnem Jeranu, kako ga je ta uvedel v slovenščino. Hvalil je blagolasnost slovenskega jezika in dodal, da zavzema slovenščina po njegovem mnenju v tem oziru peto ali šesto mesto med jeziki. Pred njo sta med drugimi hrvaški in laški, na prvem mestu pa barski jezik. Končno se je poslovil s prijaznim „z Bogom“.

„Z Bogom“, kličemo ob tem spominku tudi mi. Z Mitterrutznerjem ni preminul samo iskren duhovnik, plemenit človek in velik jezikoslovec, ampak tudi odkrit prijatelj slovenskega naroda. Naj v miru počiva blaga duša!

A. M. L.

